БАЙЫРЛАЛ-БИЛЕ, ЭРГИМ ӨҢНҮКТЕР!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 56 (12146) | 1983 чылдың март 8, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫП ОРАР

Март 8 —частың, чаартылганың, планетаның ажыл-ишчи херээженнериниң эп-сеткил каттыштырылгазының байырлалы —Делегейниң херээженнер хүнү. Амгы бо байырлалды бүгү чурт-биле кады ийи дакпыр орденниг Совет Тываның ажыл-ишчилери, херээженнери онзагай үеде —СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин күүседир дээш хайныккан бүгү улустуң көдүрлүүшкүнүнүң үезинде демдеглеп турар.

Бистиң Төрээн чуртувус делегейде эң-не баштай херээженнерге ёзулуг деңэргени боттандырып, ниитилел амыдыралының эң-не янзы-бүрү адырларынга идепкейлиг киржир арганы ажытканынга республиканың ажыл-ишчи херээженнери чоргаарланыр. Херээженнерни куду көрүп, дорамчылап турган бүгү-ле хоойлуларны совет эрге-чагырга күш чок болдуруп, оларның эртем-билиг чедип алырынга, чурттуң экономиктиг, политиктиг болгаш культура амыдыралынга киржир калбак эргелерни ажыткан. Ам чурттуң бүгү национальностарының херээженнери-биле кады тыва херээженнер коммунистиг келир үеже бүзүрелдиг базып орар.

Эрги Тывага херээжен кижиниң амыдыралы кандыг турганыл? Феодалдыг Тываның үезинде тыва херээжен кижиниң амыдыралы караңгы —дүмбей, үжүк-бижик билбес, «херээ чок» диртип ададып чорааның ам сактырга безин элдептиг. Бөгүнгү Тыва — ол дээрге экономиказы шапкын өзүлделиг, культуразы чечектелген социалистиг республика. Совет Тываның херээженнери боттарының ажыл-агыйжы көрүнгүр карактары, сагыш човангыр буянныг сеткили, шевер холдары кайа-даа херек дээрзин шалыпчы ажыл-херээ, төлептиг амыдыралы-биле бадыткаапкан.

«Коммунар-даа, партия кежигүнү эвес-даа ажылчын херээженнерни Советтерге хөйү-биле соңгуңар» деп, В. И. Ленинниң ыраккы чээрби чылда-ла кыйгырыгының шынын бистиң алдарлыг херээженнеривис боттарының амыдыралы, күш-ажылы-биле бадыткап турарлар. Кызылда шеверлекчилер бригадири Г. Ф. Григорович, хойжулар Х. Б. Куулар, Т. М. Доржукай, ферма эргелекчизи Ф. А. Родионова —ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары. Ленинчи чагыгларны эдербишаап, Коммунистиг партия херээженнерни күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң ажыл-херээн башкарарынче чайгылыш чокка хаара тудуп турар. Амгы үеде партияның область организациязының 38 хуузу, чер-чер Советтериниң депутаттарының 47 хуузу херээженнер. Тываның 53 кыстары республиканың Дээди Совединиң депутаттары, хөй-нийти организацияларында 30 муң ажыг херээженнер активи бар. Бо фактылар бистиң херээженнеривистиң хөй-нийти-политиктиг идепкейиниң өскениниң тодаргай херечизи-дир.

Күш-ажылдың кижизи... Оларга бөгүн онза чылыг сөстерни чугаалап турар бис. Бистиң алдарлыг херээженнеривистиң сорук кириишкин, чогаадыкчы энергия-биле ажылдавайн турары ындыг улус ажыл-агыйының адыры чок. Оларның ында үлүү улуг. «Көк-Тей» совхозтуң саанчызы коммунист Н. С. Чадамба, Кызылдың куш фермазының куш ажаакчызы М. Г. Рукосуева олар 1982 чылда республика чемпионнары болуп, шылгараан. «Саян» совхозта бызаа ажаакчызы В. Т. Байкара, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың дерилгелер талазы-биле оператор-машинизи Т. С. Куулар, харылзааның Тээли район бөлдириниң почтачызы С. Ч. Салчак, Кызылда 48-ки тудуг эргелелинде шеверлекчилер бригадири Е. С. Бизяева, 14-кү механизация эргелелинде кран машинизи А. Г. Рыбакова, Кызылда дааранықчы К. Н. Монгуш, хлеб быжырыкчызы К. Х. Хомушку олар планнар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүседиринге 1982 чылда мергежилиниң талазы-биле тергиин болганнар.

Он-он угбаларывыс, дуңмаларывыс, ие херээженнер нарын техниканы, дериишкинни башкарып, хоорай, суурларны тутчуп, бүдүрүлгелерде, совхозтарда ажылдап турар. Бистиң херээженнеривис күрүнениң харысаалгалыг албан-дужааларын ээлеп, бүдүрүлгелерни, албан черлерин, министерстволарны, эргелелдерни, районнарны удуртуп, организакчы мергежилдиин көргүскен.

1986 –1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол углаашкыннарында социалистиг ниитилелдиң эң чугула үндезини — өг-бүлени быжыглаарынга, херээженнерниң уруг-дарыын кижизидер хүлээлгезин күш-ажыл база хөй-нийти амыдыралы-биле идепкейлиг холбаштырарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары көрдүнген.

Ие херээжен! Ол өөс кижи бүрүзүнге эргим, чоок. Уругларының амыдыралының ол чүгле чаяакчызы эвес, харын оларның бирги дагдыныкчызы. Бисте ие херээженни хүндүткел, кичээнгей бүргээн. Амгы үеде чуртта 183 муң, а бистиң республикада бир муң «Маадыр ие» бар.

Уругларының мергежилин, талантызын өстүреринге, оларны кадык, культурлуг аажы-чаңга кижизидеринге бистиң Төрээн чуртувус иелерге бүгү талалыг дузалап, оларның ажылдаарынга, өөрениринге, дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар. Ам чуртта 16 миллион, бистиң республикада 18 муң бичии уруглар школа назы четпээн уруглар албан черлеринде хаара туттунган.

Иениң, ооң ажы-төлүнүң аас-кежии тайбың-биле тудуш холбаалыг. Ынчангаш СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказын Тываның херээженнер чөвүлелдери, херээжен ишчилери база деткип, тайбың дээш, ракета-ядролуг дайын айыылын чайладыр дээш делегейниң нарын байдалдарында демиселчилерге үнүн кадып турар.

Март 8-биле, эргим херээженнер!

Расул ГАМЗАТОВ,
Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

АВАМГА

Даглыг черниң оолагы
Дадай билбес орлан болгаш,
Аваның ээң чагыгларың
Арай тоовас чоргуладым.
Шагны сөөрткен чылдар эрткен
Салымым дээш сүртеведим.
Ынчалза-даа бөгүн келгеш,
Ылым чаш дег сүрээдедим.
Чүгле ийилээ орар-дыр бис,
Чүрээм балыын чажырбадым.
Авыралдыг адыжыңга
Ак-көк бажым салдым, авай.
Шимээн-дааштыг чуртталганың
Силгидиинге алзыса-даа,
«Авайымны уттум бе?» — дээш,
Арыг чүрээм саргыыр чорду.
Дүвүреддиг менче көргеш,
Түвексинип, кончуй бербейн,
Катап-катап улуг тынгаш,
Караан чажын чодар боор сен.
Ушкан сыдыс дедир эгбес,
Узун оруун төндүрүп каар.
Бажы көк бол, ээң оглуң
База катап ээп келдим.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Делегейниң херээженнер хүнү—Март 8-тиң байырлалынга уткуштур Кызылдың дааранылга фабриказында комсомолчу-аныяктар бригадаларының аразында чарлаттынган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Л. П. Сербонуң № 1 болгаш Л. Х. Дартан-оолдуң № 3 комсомолчу-аныяктар бригадалары чорул турар. Бригадалар эрткен ийи айларда продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының планныг онаалдаларын ажыр күүсеткеннер болгаш олар боттарының күш-ажылчы чедиишкиннерин байырлалга тураскааткан.

Бүдүрүлге планын ажыр күүсетпишаан, хөй-нийти ажылынга идепкейлиг дааранықчылар фабрикада эвээш эвес. Оларга Раиса Сумба, Вера Сергеева, Николя Дангыт, Зоя Эглит, Вера Ажи-оол, Роза Монгуш болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Бистиң корр.

РСФСР-де чурттап турар хөй уругларлыг иелерге «Маадыр-ие» атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ден

Домуй Чыдымовна **АЛДЫН-ООЛ** — Мөңгүн-Тайга районунуң «Мөген-Бүрен» совхозунуң ажылчыны.

Александра Лопсан-Шыырановна **КУНГАА** — Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң ажылчыны.

Херелмаа Ивановна **ОЙДУП** —Тес-Хем районнуң «О. Шынаа» совхозунуң ажылчыны.

Саяна Дойбдуповна **ЧААҢМАЙ** — Тес-Хем районнуң «О. Шынаа» совхозунуң ажылчыны.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы **В. КУЗНЕЦОВ.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.**

Москва, Кремль.
1983 чылдың февраль 28.

Республиканың хоочун саанчыларының бирээзи болур Галина Ивановна Павундук «Кызыл-Тараачын» совхозка 1957 чылдан бээр ажылдаан, ам-даа мурнакчыларның одуруундан дүшпээн. Ол коммунист дагдыныкчы — Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи, совхозта хүндүлүг кижилерниң бирээзи.

Херээжен ажыл-ишчилер. Олар улус ажыл-агыйының кандыг адырында, кандыг мергежилдерде ажылдавайн турар дээр. Херээженнерниң киржилгези чок ажыл черле чок боор. Бо чурукта Мария Прокопьевна Фетисова база бир харысаалгалыг нарын ажылды күүседип турар. Ол «Тувкоммунэнергонуң» септелге-механика мастерсказында электромоторлар статорларының ток эрттирер чиңге сывырындак демирлерин оралар талазы-биле мергежилдиглерниң бирээзи. Электри дериг-херекселдер цегинде хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи. Күш-ажылчы бедик чедиишкиннери дээш ол хөй удаа шаңнадып, мактадып келген.

В. АМЫРНЫҢ, Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЗИ

Эрткен юбилейлиг чылда «Ак-Туруг» совхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге эът, сүт, дүк дужаар хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткен. Ажыл-агыйның сүт бүдүрериниң талазы-биле план күүселдезинге Чаш-Тал сүт-бараан фермазының коллективиниң киирип турар үлүү эвээш эвес.

Ферманың саанчылары Делегейниң херээженнер хүнү Март 8-тиң байырлалын база күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткаан.

Ында дуржулгалыг саанчыларның бирээзи Анай Хууракова Сундуй мурнакчыларның одуруунда. Ол эрткен чылда бодунда быжыглаан инектеринден 17 тонна сүт саар хүлээлгезин 17 тонна 800 килограмм кылдыр күүсеткеш, совхозта саанчылар ортузунда чарышка тиилекчи болуп, Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң Москвада делгелгезинге баар путёвка-биле шаңнаткаш, аңаа чораан келген.

Аныяктарның дагдыныкчызы А. Х. Сундуй бо чылын бедиткен социалистиг хүлээлгени алган улам кызымак ажылдап турар.

К. КОМБУ.

ШУПТУ КИРЖИР

Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң В. И. Ленинниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 113 чыл оюнга алдар болдурган коммунистиг субботникти эрттирер дугайында эгелээшкининиң № 81 тудуг эргелелиниң коллективи бедик көдүрлүүшкүннүг деткээн. Эргелелдиң бригадалары ол хүн боттарының объектилеринге бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааш, 2,1 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрер болгаш ажылдап алыр шалыңы 200 ажыг рубльди беш чыл фондузунче шилчидерин шиитпирлээн.

Н. П. Купцовтуң мурнакчы бригадазы Сельхозтехниканың күркомитединиң ажылдакчыларынга 110 квартиралыг бажыңның тудуунга субботникти эрттирер болгаш кижи бүрүзү тууйбу салырының хүн нормазын ажыр күүседирин хүлээнген. Ажылдаарга киирер объектилер болур — ниити чуртталга бажыңының болгаш Үстүү-Енисей пароходствозунуң бүдүрүлге-септелге баазазының тудуунга Кызыл субботник хүнүнде эргелелдиң бригадалары бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарлар.

А. ЮРТАЕВА.

АПРЕЛЬ 16 — КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХҮНҮ

ШАЛЫПЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ

В. И. Ленинниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 113 чыл оюнга тураскааткан коммунистиг субботникти апрель 16-да эрттирер дугайында Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң эгелээшкинин Кызылдың тууйбу заводунуң коллективи изиг-биле деткээн болгаш субботник хүнүнде 3,1 муң рубльдиң бараанныг продукциязын бүдүрер, беш чылдың фондузунче 600 рубльди шилчидерин шиитпирлээн. Кызыл субботникке шупту 200 ажыг кижи—ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар, албан-хаакчылар киржир.

Н. ООРЖАК.

КЫЗЫЛГА БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Дүүн Кызылга, республиканың хөгжүм-шии театрынга Делегейниң херээженнер хүнүнге тураскааткан байырлыг хурал болуп эрткен. Кызылдың партия, совет болгаш хөй-нийти организацияларының толээлекчилери, партияның дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, активчилер, бүдүрүлгениң мурнакчылары аңаа киришкен.

СЭКП Кызыл хоорком унуң секретары Г. Ш. Монгуш хуралды ажыткан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын байырлыг хуралдың хүндүлүг президиумунга ооң киржикчилери бедик көдүрлүүшкүн-биле соңгаан.

Делегейниң херээженнер хүнү — Март 8 дугайында илеткелди хоорай Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы Н. Л. Верхотурова кылган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга болгаш он бирги беш чылдың планнарын чедиишкинниг күүседиринге хоорайның үлетпүр, бүдүрүлгелеринде, культура-чырыдылгазы, медицина, амыдырал хандырылга черлеринде, организацияларда — коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү участоктарында херээженнерниң чогаадыкчы идепкейиниң, талантызының, ажыл-агыйжы чоруунуң өскенин, бүдүрүлгениң хоочуннарының, мурнакчыларының аңаа киирип турар улуг-хуузун ол демдеглээн.

Республика найысылалының пионерлери хуралдың киржикчилеринге байыр чедирген.

Ооң соонда уругларның уран талантыларының улуг концерти болган.

Бүгү улустуң байырлалы — Март 8-ке тураскааткан байырлыг хуралдар республиканың районнар төптеринге, суурларга, үлетпүр бүдүрүлгелерге, организацияларга эрткилээн.

БИСТИҢ КОРР.

ИЙИ ДЕЛЕГЕЙ, ИЙИ АҢГЫ САЛЫМ-ЧОЛ

ХАНОЙ. Кара хемде Хоабинь гидростанция тудуунда ажылдап турар вьетнам ажылчыннар болгаш совет специалистер Лё Тхи Нгыингты вьетнам Паша Ангелина деп адап турарлар. Ындыг дейнелге чөгуур үндезинниг. Мурнунда шуут-ла эр кижиниң мергежили деп санаттынып турган кылаштап чоруур экскаватор машинизиниң мергежилин Ле Тхи Нгыинг вьетнам херээженнерниң аразындан бир-ле дугаарында шиңгээдип алган болгаш амгы үеде бүдүрүлге көргүзүглериниң талазы-биле кады ажылдап турар эр эштери-биле чүгле деңге чоруп турар эвес, харын оларның элээн хейүн мурнап турар.

Нгыингтың салым-чолу вьетнам херээженнерниң салым-чолу-биле дөмей. Чүс-чүс чылдарның дургузунда үргүлчүлеп келген феодалдыг болгаш колониалдыг дарлалдан август революциязының ачызында хосталган, мурнунда эрге-медел чок чораан вьетнам херээженнер амгы үеде ниитилел амыдыралында идепкейлиг киржип турардар.

УЛАН-БАТОР. Найысылалда херээженнерниң совет-моол интернационалчы клуву аажок сураглыг турар. Моол херээженнерниң инициативазы-биле тургустунган ол клуб Совет эртем болгаш культура бажыңының чанында ажылдап, чуртта сураглыг бүдүрүлге мурнакчыларын, хөй-нийти ажылдакчыларын, культураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчыларын каттыштырып турар.

Чаңчыл ёзугаар частың баштайгы айында болуп эртер ооң ээлчеглиг хуралы Март 8-ке тураалгаттынган. Ооң киржикчилери бо байырлалга бедеткелдериниң дугайын, боттарының ажыл-херектериниң дугайын чугаалааннар.

Амгы үеде чурттуң улус ажыл-агыйында хаара туттунган бүгү кижилерниң барык ла дең кезии херээженнер болуп турар. Кедээ ажыл-агыйның, үлетпүрнүң болгаш экономиканың өске-даа адырларында он-он муң херээженнер боттарының шылгараңгай чедиишкиннери дээш МАР-ның Күш-ажыл Маадыры деп бедик атты эдилеп турар.

ПАРИЖ. Күш-ажылга, ниитилел амыдыралынга, өг-бүлеге херээженнерниң дең эргезин чедип алыр. Чер кырынга тайбыңны хандырары-биле кижиниң ажы-тыпын камгалаары-биле шиитпирлиг демисежир—Делегейниң херээженнер хүнүн байырлап эрттирери-биле холбаштыр Францияга болуп эртер чыскаалдар мындыг лозуңнарның адаа-биле эртер дээрзин француз херээженнер эвилелиниң (ФХЭ) национал секретары Клодина Рэй парлалга конференциязынга дыңнаткан.

Парижте ФХЭ-ниң штаб-байыыңынга СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнатканы болза, херээженнерниң ол организациязының 180 ажыг муң активчилери чурттуң хоорайларынга болгаш суурларынга херээжен чоннуу аажок дүвүредип турар айтырыгларының талазы-биле муң ажыг ужуражылгаларны, делгелгелерни, бодалдар солчуушкуннарын организастаарлар.

(СЭТА).

Тув... республ... библиотека ... А. С. Пушкин...

Бөгүн—Делегейниң херээженнер хүнү

КОММУНИЗМНИҢ ИДЕПКЕЙЛИГ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ

Экономика, социал болгаш политика талазы-биле деӊ эрге дээш демиселге Делегейниң херээженнериниң эп-сеткил каттыштырарының хүнүн 1911 чылдың мартта бирге дугаар демдеглээнден бээр ам 72 чыл болуп турар.

Чеди он чылдар—эвээш эвес үе. Ол үениң иштинде делегейниң политиктиг картазы үндезининден-биле өскерлип, делегей дайыннарының өртүнүң удаа хып, колониалдыг эрги империялар дүжүп, социализмниң делегей системазы тургустунган. Ол чылдарда кайгамчыктыг ажыдыышкыннар болгулаан, херээжен кижиниң амыдырал-чуртталгазынга канчаар-даа аажок улуг чаартылгаларны боттандырган.

Улуг Октябрь совет херээженнерге эгээртинмес улуг аас-кежиин чаалап берген. Чаа тургузугга боттарының бердингенин, Төрээн чуртка кызыгаар чок ынаан, патриоттуг, эрес-маадырлыг чорууну олар хамааты дайынның, индустриализацияның болгаш кодээ ажыл-агыйның коллективизациязының, Ада-чурттуң Улуг дайынының, дайын соонда чурттуң улус ажыл-агыйын катап тургузарының үезинде көргүскен. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Совет Армияның хүрээлеңинге муң-муң херээженнер турган. Фронтуну ок-чепсек, аъш-чем, идик-хеп-биле хандырар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылган. Дайынга болгаш күш-ажыл фронтузунга эрес-маадырлыг чоруу дээш 91 херээженнерге Совет Эвилелиниң Маадыры бедик атты тывыскан.

Улуг Октябрьдан үнелеп четпес аас-кежиин алган Тываның херээженнериниң салым-чолунга чоргаарланыр бис. Бөгүнгү Тываның бүгү булуңнарында тудуглар чаптылган, амгы үениң үлетпүрү, кодээ ажыл-агыйы хөгжээн. Дээди ортумак өөредилге черлери, культура-чырыдыышкын, медицина албан черлери ажылдап турар.

Тыва улус боду национал күрүнелиг, кижилерниң социал болгаш интернационалчы ниитилешкээниң совет улустуң тудуш кезээ болуп, улуг Совет чурттуң бүгү-ле байлактарын ажыглап турар. Бистиң республиканың экономика, культура болгаш социал талазы-биле хөгжүлдезинде чаартылгалар ханы, чедиишкиннер улуг. Бодунуң 60 чыл юбилейин эрткен чылын демдеглээн Төрээн чуртувустуң бүгү улустарының акы-дуңмалышкы дузаламчызының, партияның болгаш чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында ону чедип алган. Республикада материалдыг чаагай кежикти болгаш угаан-бодал байлактарын тургузарынга херээженнерниң үлүү улуг. Тываның улус ажыл-агыйының бүгү адырларында ажылдап турарларының хөй кезии херээженнер. Кадык камгалалында олар — 63, чырыдыышкында—79 хуу. Улус ажыл-агыйынга чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле 5790 херээженнер шаңнаткан. 895 херээженнерге РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг аттарын тывыскан.

Оларның иштинде күш-ажылдың хоочуннары В. Ч. Байлак, Б. Ш. Долчаңмаа, Х. А. Тока-Анчымаа, Н. В. Селина, Г. М. Мамаева, А. И. Ельцова, А. Н. Дакый-Сюрюн, К. Н. Мунзук олар ышкаш улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге улуг салыышкыны киргеннерге бүгү Тыва чоргаарланыр.

Республиканың улус ажыл-агыйының кайы-даа адырларында херээженнерниң үлүг-хуузу улуг. СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң Дөргүн СБФ-зиниң бригадири, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады А. С-Б. Монгуш, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу В. Б. Борбак-оол, республиканың кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчыларының аразында «1982 чылдың чемпиону» атты алган «Көк-Тей» совхозтуң саанчызы Н. С. Чадамба, Кызылдың куш фабриказының куш ажаакчызы М. Г. Рукосуева, ССРЭ-ниң 60 чыл болган юбилейинге белек кылдыр төрүүр чүс хойдан 127 хураган алган «Мурнакчы» совхозта хойжу К. С. Хертек болгаш он бирги беш чылдың үш чылдарының планын ажыр күүсеткен, ам 1984 чылдың үлүүнде кирген Г. Пашенко, В. М. Кирдеева, В. И. Ажы-оол өске-даа мурнакчыларывыс хөй.

Совет Тываның хөгжүлдезинге идепкейлиг киржип турар партия, совет ажылдакчылар, эртемден, чогаалчы, чурукчу херээженнер ниитте бар. Республиканың министрлериниң оралакчыларында, эргелелдер начальниктеринде херээженнер дептээн. Шаандагы кошкун чораан араттарның уруглары ам партияның, Советтерниң чугула албан-хүлээлгелерин күүседип чоруур. С. С. Куулар—СЭКП Тес-Хем райкомунуң бирги секретары. Т. С. Тюлюш—Таңды райкүүскомунуң даргазы. В. А. Забелина, С. М. Сат, Л. Х. Тас-оол, Л. К. Аракчаа, М. Н. Смирнова болгаш өске-даа херээжен эртемденнер ажылдап турар. Тыва АССР-ниң алдарлыг чурукчузу Р. А. Аракчааның, ССРЭ-ниң чогаалчылар болгаш журналистер эвилелдериниң кежигүннери С. В. Козлованың, Е. Д. Танованың аттары республикадан дашкаар сураглыг.

Делегейниң херээженнер хүнүн уткуп тура, республикада херээженнер чөвүлелдериниң хөй талалыг организакчы ажылын демдеглезе чогуур. Херээженнерни ниитилел бүдүрүлгезинге хаара тудар, оларның культуразының болгаш амыдыралының деңнелин бедидер талазы-биле ажылга партия организацияларынга идепкейлиг дузалажып келген. Байырлалдарны, диспуттарны, темалыг кежээлерни, конкурстарны, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылгаларны эрттирип, лекцияларны, илеткелдерни, херээженнер клубтарын организастап, школаларга, интернаттарга, малчыннарга шеф ажылын чорудуп, СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр корум-чурумну, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга боттуг салыышкынны киирип турар. Бо ажылдарга агитквартираларның ужур-дузазы улгаткан. Күш-ажылчы коллективтерде ниитизи-биле херээженнерниң 261 чөвүлели, 882 агитквартира тургустунган.

Чүгле 1982 чылда республиканың херээженнер чөвүлелинге «ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуурунче херээженнерни мобилизастаар талазы-биле херээженнер чөвүлелдериниң сорулгалары», «Өзүп орар салгалдың коммунистиг кижизидилгезинге херээженнерниң ролюн бедидер талазы-биле херээженнер чөвүлелдериниң сорулгалары» деп айтырыгларны чугаалашкан.

«Алдан-Маадыр», «Бай-Тал», «Нарын» совхозтарның, Каа-Хем, Бии-Хем, Бай-Тайга районнарның херээженнер чөвүлелдери херээженнерниң күш-ажылчы, хөй-ниитичи идепкейин бедидеринче угланган ажылдарны экижиткен. «Уран-шевер мерген», «Хүлүмзүрүг», «Кызылчанка», «Хову-Аксының кызы» деп херээженнер клубтарынга ужуражылгалар бо-ла эртер.

Херээженнерниң күш-ажылга, хөй-нити ажылынга киржилгезин оларның не хүлээлгезин күүседири-биле бүгү талалыг холбаштырарынга таарымчалыг байдалдарны партия болгаш чазак тургузуп берген. Ам чуртта 16 миллион, Тывада 18 муң уруглар школа назы четпээн уруглар албан черлеринде турар. Хөй уруглардыг, эвээш орулгалыг өг-бүлелерге чиигелде көвүдээн. Республикада социал хандырылга шугуму-биле бежин 25 муң нелер күрүне дузаламчызын ап турар.

Амыдыралдың бүгү адырынга совет херээженнерниң ёзулуг деӊ эргезиниң тургустунганының, социал идепкейиниң бедээниниң кескү бадыткалы делегейге ооң ажыл-чорудулгазының күштелгени болур.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политиказын чүүлдүгзүнүп, СЭКП-ниң Тайбың программазын деткивишаан, ону амыдыралга боттандырарынга, бүгү совет херээженнер ышкаш, Тываның херээженнери боттарының үлүүн киириштирип турар.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр республиканың херээженнер чөвүлелдери, херээжен ишчилери Тываның экономиказын, культуразын хөгжүдеринге идепкейлиг киржип, он бирги беш чылдың өзек чылының планнарын күүседиринге улуг чедиишкиннерни чедип алыр болгаш Совет Тываның 40 чыл болур оюн төлептиг уткуур дээрзинге бүзүрелдиг бис.

Т. НОРБУ,
республиканың херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

Республиканың улус ажыл-агыйының кайы-даа адырында херээженнер шалыпчы ажылдап, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын күүседиринге төлептиг үлүүн киирип турарлар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышка эки көргүзүглерни чедип алган дыка хөй херээженнерге Тыва АССР-ниң алдарлыг аттарын, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктерин, чемпион аттарны болгаш өске-даа шаңнал-макталдарны тывыскан.

Кызылдың куш фабриказының куш ажаакчызы Мария Гавриловна Рукосуевага «1983 чылдың чемпиону» атты тывыскан. Бо коллективте ол он беш чыл ажылдап турар, дуржулгалыг ишчи. Чурттуң юбилейинге төлептиг ужуражыр дээш күш-ажылчы көргүзүглерни бедидери-биле болдунар-ла аргаларны ажыглап, шалыпчы ажылдаан. Ооң түңнелинде бердинген онаалданы ажыр боттандырган. Төрүүр бир дагаадан чылда 181 борбак чуурганы алыр планныг турган, 221 чуурга чедирген. Ниитизи-биле 2 миллион 526 муң борбак дагаа чуургазын алыр планын 554 муң кылдыр ажыр күүсеткен. Ынчангаш куш ажаакчыларының аразынга социалистиг чарышка шылгарап үнген.

Мария Гавриловна он бирги беш чылдың өзек чылында күш-ажылчы темпин бичии-даа кошкатпайн, чедиишкиннерин улам быжыглап, көвүдедир дээш кызымак ажылдап келгенинден январь, февраль айларның бердинген даалгазындан ажыр 40 муң борбак дагаа чуургазын херегленкчилерге берип, Март 8-тиң байырлалын төлептиг уткаан.

Мария Гавриловнаның күш-ажылчы чедиишкиннерин үнелеп көргеш, «Күш-ажылчы шылгарал дээш», медаль-биле ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезиниң хүлер медальдары-биле шаңнаан. Ол ышкаш хөй санныг хүндүлел бижиктерни аңаа тывыскан.

Улус депутаттарының Кызыл район Совединиң депутады, бирги класстың мал ажылының мастери М. Г. Рукосуева бо чылын бир дагаадан 200 дагаа чуургазын алыр сорулганы салган ажылдап турар. Ону күүседириниң бүгү-ле аргалары ында бар.

ЧУРУКТА: «1982 чылдың республика чемпиону» куш ажаакчызы М. Г. Рукосуева.
Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ААС-КЕЖИКТИГ ӨГ-БҮЛЕ

Ажы-төл—амыдыралдың өөрүшкүзү, аас-кежии. Хөй уругларны божааш, кижизиткен чаагай сеткилдиг, буянныг, ажыл-ишчи не херээженнер бистиң республикада эвээш эвес. Оларның бирээзинге Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозтуң ажылчыны он уруглуг Маадыр не Карашпай Можуевна Иондан хамааржыр.

— Хөй уруглуг болуру чүгле хүндүлүг эвес, а харыы харысалгалыг—деп, Маадыр не санап турар. Шынап-ла ындыг. Ада-ие бүрүзү Төрээн чуртка бараан болур төлептиг хамаатыны кижизидер хүлээлгелиг. Ону барымдаалааш, өг-бүле уругларның өөредилгезинче, кижизидилгезинче доктаамал кичээңгейни салып, школа башкылары-биле быжыг харылзааны тудуп турар. Ынчангаш өг-бүлениң уругларының өөредилгези, кижизидилгези эки.

— Уругларымны өстүрериңге, кижизидеринге, өөредиринге совхозтуң ясли-сады, школа улуг рольдуг болган. Күрүнеден улуг дузаны чедирип турар. Совхоз хөй өрээлдиг делгем бажыңны тудуп берген. Ол болза ленинчи Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың не, чаш дугайында ада сагыш човаашкынының ачызы-дыр. Ол бүгү дээш сеткилим ханызындан улуг өөрүшкүвү илередип чоруур мен—деп, К. М. Иондан чугаалап турар.

Карашпай Можуевнаның өөнүң ишти механизатор Маадыр Иванович Иондан—төлептиг кижилерниң бирээзи. Оларның уруглары ада-иезиниң соон салгааш. Виктор, Олег, Коля совхозта ажылдап турар. Оля Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумунуң мал эмчизиниң салбырын чоокта чаа дооскан, Бии-Хемге ажылдаар. Өскелери школада эки өөренип турар. Эң хеймери — Артур дөрт харлыг.

Карашпай Можуевна хөй уруглуг ие-даа болза, херээженнер чөвүлелиниң даалгаларын күүседип, бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнде киржип турар. Ол ырлаарынга, шүлүк чугаалаарынга ынак. Чоокта чаа совхозтуң контора ажылдакчылары ажылының талазы-биле рапорт бергеш, концерт көргүскен. Маадыр не анаа идепкейлиг киришкен.

Аас-кежиктиг, өөрүшкүлүг өг-бүлениң кежигүннериниң хүндүлүг кижизи — Маадыр не Карашпай Можуевна моон соңгаар-даа уругларынга, өскелерге-даа үлегер-чижээн көргүзүп, эки ажылдаар.

ЧУРУКТА: Иондаңнарның өг-бүлези. Мурнуку одуругда — Маадыр не К. М. Иондан хеймер оглу-биле.
Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ҮЛҮҮВҮС

СЭКП Төп Комитединиң май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга Улуг-Хем районнуң херээженнери боттарының күш-ажылчы үлүүн киирип турар. Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге херээжен ажыл-ишчилерниң киирип турар салыышкыны эвээш эвес. Эрткен чылын районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге эът садар планын 102 хуу, сүттү—100, дүктү—101 хуу күүсеткенинге херээженнер үлүүн база кииргеннер.

«1982—1983 чылдарда мал кыштаглаашкынының чедиишкинниг эрттирип, кышкы үеде малдың продуктулуг чоруун көвүдедир дугайында» СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын удуртулга болдуруп, республиканың бүгү малчыннарынга «Саян» болгаш «Чыраа-Бажы» совхозтарның малчыннарының кыйгырыын деткивишаан, районда 345 малчын херээженнер, 185 саанчы боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш бо чылдың баштайгы айларында багай эвес ажылдааннар.

Эрткен чылдың ноябрь, декабрьда эгелээн хой, өшкү оолдаашкынының түңнелин ёзугаар алырга, районнуң совхозтарында 27 хой, өшкү кадарчызы 100-тен 161 чедир хураганны, анайны, хойжу 4 бригада 85-тен 99 чедир анай, хурагаларны төрүүр чүс баш малга онаалтыр менди алган. «Найырал» совхозтуң Белде хойжу бригадазы (бригадири Валентина Доржу) чүс хойга онаалтыр 99 хураганы менди доруктурган.

Юбилейлиг чылда районнуң совхозтарының 17 саанчызы бир инекке онаалтыр 1800-тен 1900 килограмм чедир сүттү саганнар. «Улуг-Хая» совхозтуң Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазының коллективи социалистиг чарышка тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун алырынга төлептиг болган.

Малчыннарның, ылаңгыя херээжен ажыл-ишчилерниң ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче кичээңгейни чер-чериниң партия, совет болгаш ажыл-агый органнары база херээженнер чөвүлелдери угландырып турар. Районда малчыннарның 142 кыштагларын, чазагларын электрижиткен. Малчыннарның чурттаар бажыңнарын чылыг, чырык болдурары-биле чергелештир оларның ажыглалынга телевизорларны, хеп чуур машиналарны, электри-биле ажылдаар херекселдерни көвүдедиринче кичээңгейни база угландырып турар бис. Малчыннарның культура-амыдырал хандырылгазын элээн экижиткен түңнелинде малчын аныяктарның саны илден-не көвүдеп турар апарган.

«Эң эки культурлуг амыдырал-чуртталга дээш» деп социалистиг чарышты херээженнер чөвүлелдери элээн каш чылдар дургузунда организастап, калбартып турар. Баштайгы чылдарда ол чарыштың негелделеринге аяк-сава, сыртык, чоорган, стол, сандайлар ышкаш эдилелдер, чуртталга бажыңнарын арыг кылдыр чугайлаары, будууру киирип турган. Амгы үеде чарыштың негелделеринге телевизор, хеп чуур машина, соодукчу, чунар-бажың ышкаш чүүлдерни немей киирген.

Хойжуларга практиктиг дузаны чедирерин совхозтарның херээженнер чөвүлелдери амгы үеде боттарының кол сорулгаларының бирээзи кылдыр санап турар. Хойжуларже 469 сакманчыны чорудкан. Кыштаглаашкын эгелээнден бээр малчыннарның 92 бажыңын чугайлаан. Бо бүгү ажылдарны Булуң-Терекиниң, Ак-Талдың, Чолурааның, Ак-Туругнуң, Хөлчүктүң, Иштии-Хемниң, Эжимниң херээженнер чөвүлелдери эки организастаан.

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга дузалал ажыл-агыйлар бичии эвес рольдуг. Ону сайзырадырының кол эгелекчилери херээженнер чөвүлелдери, херээжен ажыл-ишчилер болган. Эрткен чылын районнуң 13 кодээ суурларының хуула эң эки дузалал ажыл-агыйларлыг өг-бүлелерниң баазазынга көргүзүг семинарын эрттирген болгаш дузалал ажыл-агыйны, ылаңгыя погаа ажылын сайзырадыр дээш социалистиг чарышты чарлаан. Чарыштың түңнелдерин херээженнер чөвүлелдериниң отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга үндүргеш, аңаа аъш-чемниң, погааның, чечектиң делгелгелерин организастаан. «Улуг-Хая» совхозтуң погаажылар бригадазының бригадири, Тыва АССР-ниң алдарлыг агрономи З. Л. Толмачева погаа өстүрериниң аргазынга херээжен ажыл-ишчилерни күзелдии-биле өөредип, дуржулгазын дамчыдып берип турар.

Районнуң херээженнериниң чүткүлдүг күш-ажылын, төлептиг амыдырал-чуртталгазын Делегейниң херээженнер хүнү — март 8-ти холбаштыр демдеглээри өөрүнчүг-дүр.

Д. ОНДАР.
СЭКП Улуг-Хем райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

ТЫВАДАН БАРГАН КЫСТАР

Область төвүнден он беш километр черде, Псков—Рига оруктуң автоорукунуң солагай талазында чаа тудуп турар бүдүрүлге корпузу бедип үнген. Россия Федерациязының аъш-чем үлетпүрүнүң улуг бүдүрүлгези— Псковтуң куш өстүрер комбинадын тудуп эгелээнден бээр үш чыл четкен.

Аңаа чылда 10 миллион чедир аныяк дагааларны өстүрер. Чуургаларны чазылдырып, өстүргеш, дагааларны семиртир азыраар. Бо бүдүрүлге ажылчы чоннарның херегледиинге чыл бүрүде-ле бирги сорттуң 20 муң тонна дагаа эъдин, хөй чуурганы бүрүн белеткеп, кылаң хаптарга суккаш, чорудуп турар. Дагаа эъдинден экки амданныг, хоолулуг паштеттер, тушонкалар кылыр цехтер база аңаа ажылдаар. Чаа тудуп турар бүдүрүлгениң бүгү ажыл-чорудулгазын механизастаар болгаш автоматчыдар.

Псковтуң куш өстүрер комбинады — Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу. Ында ийи тудугжунуң-на бирээзи 30 хар чедир назылыг. Оларның үш кижиниң-не бирээзи комсомолчу путёвка-биле чурттуң бүгү булуңнарындан аңаа барып ажылдай берген.

1981 чылдың чайынында профессионал-техниктиг училищелер доозукчулары бөлүк кыстар Кызыл хоорайдан база аңаа чеде бергеннер. Оларның аразында Майя Лютоева, Мария Гончаренко, Светлана Дичарова, Сулима Мукебенова, Наталья Ковальчук, Галина Янушкевич, Валентина Тарасова, Евгения Солдатова, Екатерина Смольская болгаш өске-даа кыстар бар.

Орус, украин, белорус, янзы-бүрү нацияның аныяктары ол шалыпчы тудугда ажылдап, Аъш-чем программазын боттандырарынга үлүүн киирип турар. Тывадан барган кыстардан комсомолчу-аныяктар бригадазын тургускан. Ону инициативалыг, эрес-кежээ комсомолчу Наталья Ковальчук удуртуп турар.

Псковтуң куш комбинадының тудуунга ажылдап барганының баштайгы хүннеринде-ле демир-бетон кылыгларны эптээн соонда арткан ойбак, дыдык черлерни малгаштаар харысалгалыг даалганы берген. Эзилдириг-биле хиналарны чаап, ону дескилээринге бодаарга, бо ажыл элээн нарын. Кандыг-даа байдалдарда бедиктерге ойбак, дыдыктарны дуглап, дескилээрде онзагай мергежилдиг чорук негеттинер. Наталья Ковальчуктуң бригадазының штукатуржулары хүлээнген ажылын эки күүседип, профтехучилищелерге алган билиини практика кырынга ажыглап билирин көргүскеннер. Ооң бир бадыткалы— Псковтуң аныяк тудугжуларының мергежил талазы-биле чарыжынга Валентина Тарасованың киришкени болур. Штукатуржулардан ол шаңналдыг ийиги черни ээлээн. Аныяк кыс ийиги чергениң дипломун болгаш акша шаңналын алган.

Наталья Ковальчуктуң бригадазы Казахстанның комсомолунуң төлээлекчилери — Алия Джангурованың бригадазы-биле социалистиг чарыштыг ажылдап, эрткен чылдың октябрьның төнчүзүнде-ле 1983 чылдың үлүүнче кирген.

С. АЛЕКСАНДРОВ,
журналист.

ЧОРГААРАЛДЫҢ СӨСТЕРИ

Найысылал Кызылдың аңгы-аңгы кварталдарында чуртталга бажыңнары, ясли-садтар, магазиннер, столовайлар чылдын-на немежип, хоорайның аян-шинчи киирип, ажыглалга кирип турар. Кочетов кудумчузунда «Аялга» магазинниң мурнуу дужунда беш каът бажыңның тудуу доостур чоокшулай берген. Аңаа 148 өг-бүле чурттаар. Ол бажыңның чамдык корпустарында сантехниктер, өскелеринде шеверлекчилер чедип келген. Тудугжулар бажыңның ортаакы корпузун удавас доозуптар.

Ол улуг бажыңны ажыглалга киирериниң хуусаазы — июнь ай. Ооң үстүкү корпузунуң ийиги подъездизинде Екатерина Сергеевна Бизяеваның бригадазы ажылдап турар.

—Ам адакы каътта келдивис. Бо подъездиниң даартаа (ынчан март 3 чүве) доозуптар бис. Тудуг материалы-биле хандырылга база үзүктелбейн келди. Ажылывыс шуудаан. Уругларның тура-соруу бедик, эки ажылдап турлар— деп, бригадирниң оралакчызы Н. Н. Орнатская ажылын бичии када ара соксап кааш, чугаалады.

Надежда Николаевна ажыл-херээниң-даа, ажылчын эш-өөрүнүң-даа дугайында эки билир, бригадага келгеш, он ажыг чыл болу берген, арга-дуржулгазы улуг кижи болду. Ол маңаа Кызылдың № 4 профтехучилищезин доозуп алган соонда ажылдай берген. Ажылга кызымаа, эш-өөрзүрек чаны дээш бригадада кады ажылдап турар эштери ону хүндүлээр, аңаа идегээр. Ынчангаш олар ону бригадирниң оралакчызы, бригада чөвүлелиниң даргазы, улусчу контроль бөлүүнүң кежигүнү болурунга төлептиг кижи кылдыр көрүп, аңаа улуг бүзүрелди көргүскеннер. Шеверлекчи Надежда Орнатская ол бүзүрелди ак сеткилдии, чүткүлдүг ажылы, бедик харысалгалыг чоруу-биле бадыткап чоруур.

Бригада эрткен чылын кол көргүзүглер талазы-биле планныг онаалдаларын күүсетпейн барган. Мында чүгле чаңгыс кол чылдагаан бар. Шеверлекчилерни чогуур хемчээлдиг ажыл-биле хандырбааны — күрүне планын күүсетпезинге чедирген. Хөй чылдар дургузунда мурнакчыларның одуруундан үнмейн, социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа тиилеп келген бригада бир дугаарында ындыг байдалга таварышкан. Бригада кежигүннеринге хоожудаашкын багай салдарны чедирзе-даа, олар ундараваапнар. Ону бо чылда эдип, эки ажылдаарын, ажылдың шынарлыг кылырын шиитпирлеп алганнар. Бо хүннерде оларның ажыл-херээ багай эвес.

Бо коллективте аңгы-аңгы нацияның кижилери эп найыралдыг ажылдап турар. Бот-боттарын деткижип, дузалажып билирлер. Быжыг найырал турда, чаңгыс демниг болганда, кандыг-даа ажылдан олар кортпас, чевелдишкеш, дидим сегирип алырлар. Ону ыяап-ла эчизинге чедирип, эки шынарлыг кылдыр бүдүрүп каарлар. Олар бригадирни аажок хүндүлээрлер. Ооң айтыышкынын, даалгазын күзелдии-биле хүлээп ап, чогуур хуусаазында дыңнангыр күүседип турарлар. Чүге ындыгыл? Екатерина Сергеевна ажылга негелделиг болурга ындыг. Кижилер-биле ажылдап, оларны удуртуп, өөредип шыдаар, биче сеткилдиг болгаш төлептиг болурга, олар аңаа ынактар.

Эрткен ийи айларда шеверлекчилер элээн каш объектилерге ажылдааннар. Найыралдыг коллектив Кечил-оол кудумчузунда магазинге, чаа заводтуң болгаш «Тыва тудуг» трестиң общежитиелеринге шеверлел ажылдарын кылганнар. Ооң мурнунда-даа чылдарда, ам-даа ажылга ээ-харысалгалыг болуп, амыдырал-чуртталгазынга үлегер-чижектиг, шалыпчы ажылдап турар шеверлекчилер ында эвээш эвес. Мурнакчылар дугайын сонуургаарымга, Надежда Николаевна мынча дээн:

— Багай кижи бар деп чугаалап шыдавас мен. Шуптузун мактаар апаар. Ынчалза-даа эң экилерин адаайн. Тамара Чульдум, Зоя Анчымаа, Елена Шинкаренко, Агафья Райкова, Светлана Кажыкай... Ам болгай аан. Адаар болза шуптузун артырбас мен.

Чамдык эштеринге көөрде элээн дуржулгалыг, төлептиг кижиниң эш-өөрүнүң дугайында бодалы, оларга чоргааралы ол. Ооң үстүнде сөстери бригада кежигүннеринге хамааржыштыр бедик үнелел-дир.

СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң материалдары-биле бригада таныжып. Ону деткээш, чыл планын күүседирде бүгү күштү салыр, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар, социалистиг чарышка идепкейлиг киржир болгаш сагылга-чурумну быжыглаар дугайында дугуржуп, эки ажылдаар сорулганы салганнар.

Ш. ДОРЖУ.

Ш Ы Н

Делегейниң херээженнери тайбың, демократия, депшилге дээш демиселде

СОВЕТ ХЕРЭЭЖЕННЕР— ТАЙБЫҢ КАМГАЛАЛЫНДА

Кижи төрелгетенниң келээрелин болгаш чер кырында амыдыралдың бодун-даа көңгүс чок кылдыр узуткап каапты болур канчаар-даа аажок хөй санныг ядролуг чепсек делегейде мөйпеттиде берген амгы үеде ол коргунчуг кыжанып[ы]шкынны чайладырындан артык чугула сорулга турбас. Ынчангаш бүгү совет кижилер СЭКП ТК-ның, Совет чазактың боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче, ядролуг дайынны болдурбазынче угланган мерген угаанныг политиказын улуг өөрүп четтиришкиниң медерели-биле деткип турарлар.

ССРЭ-ниң 60 чыл болган оюнга тураскааткан байырлыг хуралга бодунуң илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Ю. В. Андропов АКШ-тың буруузу-биле дүшкүүрлүг болу берген делегей байдалын анализтеп, янзы-бүрү хевирниң ядролуг дайынның алгап-йөрээп турар Вашингтонуң төлээлекчилериниң шүгүмчүлевишаан, бжыг бүзүрелдиг-биле мынчаар медеглээн: «Бо айтырыгның талазы-биле бистиң туружувус тодаргай: биче-даа, улуг-даа, кызыгаарлаттынган-даа, калбак-даа ядролуг дайынны болдуруп болбас. Чаа дайынның кыпсыкчыларын кынчыктырбазындан артык чугула сорулга ам чок. Ону бүгү улустарның амыдыралчы эрге-ажыктары негеп турар».

Бүгү делегейге бжыг тайбың дээш бистиң чуртувустуң чорудуп келген демиселиниң оруу чиик эвес болгаш хөй талаларлыг. Ол оруктуң бүгү дургузунда тайбың дээш демиселге совет херээженнер — бистиң могаг-шылаг билбес ажыл-ишчилеривис эң-не идепкейлиг киржип келген.

Бо чылдың февральдың 16—17 хүннеринде Москвага Совет херээженнер комитединиң ээлчеглиг пленумунга чогум-на тайбың дугайында үениң эң чугула айтырыын чугаалажып көргени таварылга эвес. Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлывышкыны болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш сагыш човаашкын бистиң бүгү чонувусту, оон иштинде совет херээженнерни, дүвүредип турар.

Чер кырынга тайбыңны камгалаары болгаш бжыглаары дээш хөй талалыг, улуг ажылды Совет херээженнер комитеди чорудуп турар. Оон чамдык чижектерни көргүзерге мындыг. СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиктиг угланыышкынын, СЭКП-ниң XXIV, XXV, XXVI съездилеринге ажылдап кылган... Тайбың программазын Совет Эвилелиниң чаа тайбың эгелекчи саналдарын пропагандалап нептередири Совет херээженнер комитединиң ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыны болуп турар. Ол сорулга-биле янзы-бүрү чурттарның херээженнер организацияларынче ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга тураскааткан СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң каттышкан байырлыг хуралынга хүлээп алган «Парламентилерге, чазактарга, политиктиг партияларга болгаш делегейниң улустарынга» Кыйгырыгны, КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсеглээшкинниң дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга база чепсекти дүжүрер дээш хөделиишкиннер Неделязы-биле холбаштыр КНО-нуң Чиңгине секретарынга Совет херээженнер комитединиң кыйгырыын болгаш ук комитеттиң 1982 чылдагы пленумунга хүлээп алган, делегейниң херээженнеринге Кыйгырыгны тарадып чоруткан. Ол документилер делегейниң херээжен хөй-ниитизиниң ортузунга калбак деткимчени алган. Дыка хөй чурттарның херээженнер организациялары совет херээженнерниң кыйгырыын деткивишаан, бүгү-ниити тайбыңны камгалаарынче база бжыглаарынче болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче угланган боттуг хемчеглерни ап чоруткулаан. Оон бадыткалы кылдыр мындыг чижекти көргүзүп болур. 1982 чылда «Стокгольм — Москва — Минск» аразының болгаш «Москва — Вена» аразының ийи тайбың марыжын эрттирген. Оларның бирээзинге Европаның соңгу чүгүнүң чурттарының 300 хире төлээлекчилери киришкен. Олар дээрге эртемденнер болгаш студентилер, башкылар болгаш эмчилер, культураның ажылдакчылары болгаш бажың ээлери-дир. Марштарның киржикчилериниң 70 хуузу херээженнер болган.

Совет херээженнер комитединиң пленумунуң болуп эрткениниң байдалы-даа аңаа илеткел кылган комитет даргазы В. В. Терешкованың чугаазы-даа, санал бергеннерниң хөөнү-даа чер кырынга тайбыңны камгалап бжыглаар болгаш чавырлывышкынны чедип алыр, боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбас дээш совет херээженнерниң шиитпирлиг туржуп турарын, СЭКП ТК-ның Совет чазактың тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиказын бүрүн чүүлдүгзүнүп деткип турарын тодаргай херечилеп турган.

Бистиң чуртувустуң херээженнеринге тайбың дээрге эң-не онза чугула чүүл-дүр. Ол дээрге чүгле чүткүлдүг күзел эвес, харын херек кырында боттуг эчиг сорулга, тайбыңны камгалап бжыглаарынга совет херээженнер бжыы-биле бүзүрел, ону чедип алыр дээш могаг-шылаг чок болгаш карак кызыл демисежип турарлар. Боттарының амыдыралчы планнарын, боттарының ажы-төлүнүң чырыткылыг келир үезинге олар ыңаарышты тайбың дээш демисел-биле холбаштырып турар.

Совет херээженнерниң тайбыңны камгалап бжыглаар дээн ниити үнүнге Тываның херээженнери база боттарының үнүн кадып турарлар. Тайбың дээш демисежири дээрге-ле бистиң Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалын бжыглаары-биле хол кошкатпайн карак кызыл ажылдаары, сагылга-чурумну ыяк сагыыры болур дээрзин бистиң херээжен ажыл-ишчилеривис эки билип турар. Ону тодаргай чижектер-биле көргүзүп болур.

Каа-Хем районнуң херээженнери эрткен чылын Уруглар камгалалының делегей хүнү — июньнуң бирни «Бөмбүрзектиң уругларынга — аяс дээр» деп лозуң-биле эрттирер кыйгырыгны республиканың херээженнеринге үндүрген. Ол кыйгырыг өске коллективтерниң изиг деткимчезин алган. «Тывашвейбыт» каттыжыышкынының коллективи каа-хемчилерни деткээш, даараныкчылар, мастерлер, бригадирлер күш-ажылчы ээлчегни эрттирген. Ынчап даараныкчылар бригадири О. Никитина мынча дээн: «Бистиң мергежиливис» чер кырында эң-не тайбың мергежилдериниң бирээзи. Бистер улугларга болгаш уругларга өөрүшкүнү хайырлап турар бис. Бистиң шуптувус уругларлыг. Олар кажан-даа дайынның халавын көрбезин күзеп турар. Тайбың дээш бистер күш-ажылчы ээлчегде туруптувус, аңаа ажылдаан акшавысты Тайбың фондузунче шилчидер бис».

Дайынга удур 100 ажыг митингилерни болгаш хуралдарны эрткен чылдың июньда Тываның херээженнери эрттирген, аңаа 10 муң ажыг кижи киришкен. «Тайбыңның күш-ажылчы ээлчээнге» 7500 кижи үнген. Ай дургузунда 23700 рубльди Тайбыңның Совет фондузунче шилчиткен. Тайбыңның Совет фондузунга деткимче көргүзериниң Кызыл хоорай болгаш районнар комиссияларының даргалары С. В. Козлова, М. Т. Комбу, Н. С. Товуу болгаш өске-даа хөй кижилер тайбың камгалаарының талазы-биле ап чорудуп турган хемчеглерге идепкейлиг киришкилээн.

РСФСР-ниң улустуң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Кара-кыс Мунзук республиканың районнарынга үш чыл дургузунда концерттер көргүскеш, ооргап кирген чылдаңы Тайбыңның совет фондузунче шилчиткен.

Тайбың дээш демиселдиң программазын совет херээженнер боттарының чүткүлдүг күш-ажылы-биле деткип турар, а ол дээрге бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн улам ыңай бжыглаарынга оларның кол салыышкыны-дыр деп, В. В. Терешкова пленумга чөптүг-биле чугаалаан.

Амгы үеде республикада чүс-чүс херээженнер 1983 чылдың планының онаалдаларын д о л д у р болгаш ажыр күүседир дээш чарлып турар, дыка хөй херээженнер коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, «Тыва даг-дугу» комбинатта машинист Уйнукпан Монгуш, «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжузу Хеймерек Куулар, 48-ки ТЭ-де тудугжулар бригадири Раиса Григорович, республика типографиязында полиграфист Вера Доржу, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы Алдын-кыс Монгуш, Тожуда ивижи Наталья Ак болгаш өске-даа мурнакчы ажыл-ишчилер хүндүткелди боттарының төлептиг күш-ажылы-биле чедип алганнар. Тайбың дээш демиселге чүткүлдүг күш-ажылы-биле салыышкынны киирери бистиң хүлээлгевис болур.

А. ОЙДАН-ООЛ,
Совет херээженнер комитединиң кежигүнү.

ДЕҢ ЭРГЕ, ЧЕР КЫРЫНГА ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Делегейниң херээженнер хүнү — бөмбүрзектиң депшилгелиг хөй-ниитиниң амыдыралында чугула хүн. Аңгы-аңгы чурттарда, делегейниң янзы-бүрү булуңнарында ол хүннү аңгы-аңгы байдалдарда демдеглеп турар. Социалистиг чурттарда херээженнер — чаа ниитилел тургузуушкунунуң дең эргелиг болгаш идепкейлиг киржикчилери. Олар амыдыралдың бүгү адырларында чугула рольдуг болуп турар, эр улус-биле дең заводтарда болгаш фабрикаларда, көдээ ажыл-агыйда ажылдап, эртемде болгаш уран чүүлде шиңгилеп, чогаадып турарлар.

Чижээ, социалистиг чурттарның бирээзинде — Кубада — ажылдап турарларның 35 хуузу херээженнер. Хосталга ортулуунга чигир тростниги ажаар комбайннарның эң баштайгы херээжен башкарыкчылары Альба Портиелестиң болгаш Мария Эленысгон Алестин, алдарлыг лоцман Оркидея Перестиң, сураглыг балет артизи Алисия Алонсонуң, чогаалчы Дора Алонсонуң аттары бүгү чуртта сурагжаан. Бодунуң хуразалыында 2,5 миллион кижини каттыштырып турар Куба херээженнерниң федерациязы республиканың херээженнер шимчээшкинин баштап турар.

Март 8-ти капитал чурттарында ажылчы чон херээженнерниң эргелери дээш, чидиглеп турар экономиктиг кризистиң уржуктарын чоннуң эң-не эрге-шөлээ чок кезээниң кырынче кончаачыларның чая каар дээн оралдажылышкыннарынга удур демиселди күштелдирери-биле демдеглеп турар. АКШ-та, Англияда, Канадада болгаш өске-даа барыын талакы күрүнелерде митингилер, хөй-ниитиниң хуралдары эртип, капиталистиг чурттарда херээженнерниң чурттакчы чоннуң эң-не дарладып турар кезээ болуп турарын, боттарының хөй эргелерин оларның казыттырганын, ажылга кирип алырда сөөк-язы ылгай коор чорукка болгаш ылангыя каржы дарлалга оларның таваржып турарын ол митингилерде болгаш хуралдарда демдеглеп турар. Чижээ, япон херээженнер, эр улус-биле бир дөмей ажыл кылганда, оларнындан 53 хуу эвээш ажыл төлевирин ап турарлар. АКШ-та ядыы деп санап турар деңнелден кудуу хемчээлдиг орулгалыг 5 кижи бүрүзүнүң-не ужу херээженнер. Капитализм үезинде херээженнер боттарының ниитилелде ээлеп турар туружу-биле-ле дорамчылалда туруп турарлар. Японияның үш муң ажыг хоорайларының болгаш суурларының чаңгызында-даа херээжен мэр азы дарга чок. А АКШ-та конгрессиниң чүс сенаторларының аразында чүгле ийи херээжен кижи бар.

Ынчаарга Марттың 8-зи — ол дээрге херээженнерниң чүгле экономиктиг социал болгаш хамаатыы эргелери дээш демиселдиң хүнү эвес. Делегейни ядролуг халапче киирер деп кыжанып турар Рейганның администрациязының калбартып турары боо-чепсекти чижеглээр хемчээл чокка эндере бүдүрүп турар чоруу бөмбүрзектиң амгы болгаш келир салгалдарынга дайынның айыылын диргелдирип келгенин не херээженнер дендии сагышсыраашкын-биле билип турар.

Чер кырынга тайбыңны камгалаары — кижи төрелгетенниң мурнунда туруп турар кол сорулга. Делегей херээженнерниң Демократтыг федерациязының президентизи Ф. Брауннуң сөзү-биле алырга, бо чылгы Март 8 мындыг лозуңнарның адаа-биле эртип турар: «Ядролуг дайынны болдурбас», «Барыын Европага ортумак ыракшылдың американ ракеталарын тургуспас!».

(СЭТА).

ЯПОНИЯДА...

Япон херээженнерниң иштинден хөй кижи ам-даа самурайжы чаңчылдарга чагырткан, базындырган болуп турар. Өг-бүлеге, ниитилелде херээженнерниң эргелерин кудулаткан, дорамчылаан политиканы буржуаз пропаганда бүгү-ле аргалар-биле нептередип турар. Чижээ, эстрада артизи Масаха Саданың күүселдези-биле мындыг сөстерлиг ырыны эрткен чылын пластинкага бижиткеш, Японияга хөй миллион тиражтыг кылдыр тараткан:

Мени мурнай удува,
Менден мурнап турар сен,
Мени чагырткан кадай бол,
Мээң бажыңымдан үнмес сен.
Мээң сөзүм күүседир сен.

Бо дээрге япон кыска оол кижиниң херек кырында дужаалы болуп турар. Өг-бүлеге эрге-шөлээ чок болурунга аныяк херээженнерни чаңчыктырар, чагыртыр дээн буржуаз пропаганда дээштиг салдарын чедирип турар. Ынчангаш Японияда аныяк хөй херээженнер кадай, ие болурундан өске кандыг-даа рольду билбес. Ынчалзажок чагыртпастарның саны база көвүдеп турар.

Херээженнерге хамаарыштыр хөй кызыгаарлаашкыннар, моондактар турзажок, ниитилел амыдыралынга киржир эрге, тайбың дээш демиселде чурттуң херээженнери киир дүрлүп турар. Америк атомнуг бомбалаашкынга делегейде эң-не баштай таварышкан херээженнер — япон херээженнер, оларның ажы-төлү. 1945 чылда Японияның Хиросима болгаш Нагасаки хоорайларынче америк атомнуг ийи бомбаларны октаан түңнелинде өлген хөй чүс муң кижилерниң кол нуруузу — база япон херээженнер, оларның уруглары. Ынчангаш амгы үеде Японияның херээженнери тайбың дээш, чуртта америк шериг базаларын узуткаар дээш, япон чагырыкчы бөлүктерниң дайын белеткелдеринге удур демиселге идепкейлиг киржип турар. Тайбың дээш демиселди олар боттарының социал эргелери дээш демисел-биле сырый холбаштырып турар.

Хөй япон херээженнер чугула күрүне албан-дужаалдарны база ээлеп эгелээн. Чижээ, Каттышкан Нациялар Организациязында кескү албан-хүлээлгени япон херээжен кижи күүседип турар. Японияның Данияда элчини база херээжен япон кижи. Ынчалзажок барыын талакы ылангыя америк буржуаз пропагандазының салдары-биле япон херээженнерниң аразында кем-херек үүлгедир чоруктуң сөөлгү чылдарда көвүдээнин Японияның полициязы чоокта чаа демдеглээш ужурга таварышкан.

(ПМА).

БИСТИҢ ӨҢНҮКТЕРИВИСТЕ

Югославияның херээженнериниң ниитилел байдалының айтырыгларының талазы-биле Конференция — ол чурттуң херээженнерин каттыштырган кол организация. Делегейниң херээженнер хүнүнүң бүдүүзүнде ПМА-ның Белградта корреспондентизи Сергей Грызунов Конференцияның даргазы профессор Бранка Лэзич-биле ужурашкан болгаш даараазында айтырыгларга харыыны бээрин дилээн.

— Чоокшулап чедип келген байырлал-биле холбаштыр байыр чедирерин чөпшээреп көрүңер. Югославияның херээженнери Март 8-ти канчаар уткуп турар ирги?

— Байыр чедиришкинни дээш четтирдим. Бистиң чуртувустуң херээженнери Март 8-ти күш-ажылчы ёзу-биле, боттарының ажылчын олуттарынга уткуп турар. Ол дээрге Югославияның Коммунистер эвилелиниң XII съездизиниң айытканы кол сорулганы — улус ажыл-агыйын хөгжүдер дээш демиселге бистиң салыышкынывыс болур.

Экономиканы экижидеринге, улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге херээженнерниң салыышкыны улуг — бистиң чуртувустуң ажыл кылып шыдаар бүгү кижилериниң 37 хуузу херээженнер.

— Чер кырынга тайбың дээш демиселге югослав херээженнерниң киржилгезиниң дугайында чугаалап көрүңерем.

— Тайбың дээш демиселди бодувустуң кол сорулгавыс кылдыр санап турар бис. Совет Эвилелинде өңнүктеривис бишкаш, бистиң херээжен чонувус дайын деп чүл ол дээрзин кончуг эки билирлер. Дайын деп чүл дээрзин хөй чурттарда угбаларывыс, дуңмаларывыс база эки билир. Ынчангаш чаа дайынны, ылангыя ядролуг халапты болдурбас, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар дээш делегейниң херээженнери боттарының күжениишкиннерин улам сырый холбаштырар ужурлуг.

Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының чепсегленииишкинниң дүжүрер талазы-биле тускай ийиги сессиязының ажылының үезинде КНО-нуң Чиңгине секретарынга чагааны чоруткан бис. Ол чагаага милион ажыг югослав херээженнер ат салган болгаш тайбың дээш бадылааннар.

Делегей херээженнерниң тайбың дээш, дайынга удур шимчээшкининиң чедиишкинниг болуру дээш политиктиг болгаш шажын-чүдүлгелиг бүзүрелдерден хамаарылга чокка бүгү херээженнер организацияларының чаңгыс эвилелден болгаш сырый кады ажылдажылгазындан хамааржыр деп бодаар мен.

— Югославияның херээженнериниң депшилгелиг шимчээшкининиң төөгүзүнүң дугайында чугаалап көрүңерем.

— Ол шимчээшкин дайын мурнунда-ла Югославияның ажылчын шимчээшкининге тывылган. Ынчаарда бистиң чурттуң херээженнери хөй эргелерин оскунган турган. Чижээ, херээженнер ол үеде бадылаар, соңгудар эрге чок турган. Өг-бүлеге база дең эргелиг эвес чурттап чорааннар. Ажылга хүлээп алырда, херээжен чоннну ылгай, куду көрүп турган. Ынчангаш херээженнерниң байдалын экижидеринче чажыт байдаага ажылдап, демисежип турган Югославияның Коммунистиг партиязы улуг кичээнгейни угландырып келген.

Гитлержи фашистерге удур национал-хосталгалыг шимчээшкинге югослав херээженнер улуг рольду ойнаан. Чүс муң ажыг херээженнер боттарының холдарынга боо-чепсекти туткаш, төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарылбас чоруу дээш гитлержи фашизмге удур демисежип чораан.

Делегейниң ийиги дайынының чылдарында фашистиг эжелекчилер бистиң чуртувустуң 650 муң херээженнерин болгаш бичии чаштарын өлүрүп узуткааннар. Ынчангаш Югославияның херээженнери дайынга удур болгаш америк администрацияның дайынзырак, кедергей айыылдыг политиказын шыңгыы буруу шаап турар.

Март 8-ти холбаштыр Совет Эвилелиниң бүгү херээженнеринге изиг байырны чедирбишаан, оларга улам улуг аас-кежикти, а кол-ла чүүл — тайбыңны күзеп тур мен.

(ПМА).

ИЕНИҢ ЧАЛГЫННАРЫ

Бакунуң аэроклувунуң аныяк курсантыларының сагыш сеткилинге ол хүн кезээде артып калган. Азербайджанның эң баштайгы херээжен ужудукчузу Л. А. Мамедбекова дээрже ужударының путёвкаларын оларга ынчаарда тывыспышаан, үстүкү орандан черже парашюттуг халыыры-биле холбаштыр байыр чедирген.

Лейла Алескеровна 74-кү частыы бо чылын уткаан. Оон салым-чолу кайгамчык солун кижи, Л. А. Мамедбекованың салым-чолу, амыдырал-чуртталгазы революцияның хостааны азербайджан бүгү херээжен чоннуң салым-чолунга, чуртталгазынга, аас-кежиинге бир дөмей болуп турар. Делегейниң херээженнер хүнү — Март 8-ти холбаштыр чүректиң ханызындан изиг байырны чедирген, каң дег бжыг кадыкшылды аңаа күзээн хөй телеграммаларны, чагааларны ол ап турар. Оон кижизиткени, өөреткени, ам Совет Эвилелиниң Маадырлары Адиль Кулиев болгаш Николай Шевердяев олар Лейла Алескеровнага база изиг байыр чедирген телеграммаларны частың бо хүннеринде чоруткан.

Дөртен чылдың дургузунда улаштыр, Март 8-тиң бүдүүзүнде оон өөреникчилери дириг чечектерни аңаа боттары эккеп туттуп, чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлеп турар. Оон өөреткени, кижизиткени хөй хартыгалар — аныяк ужудукчулар Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фашизмге удур эрес-маадырлыы-биле чаалашкаш, чайыннанчак Тиилелгеге төлептиг үлүүн кииргеннер.

Революциядан чалгыннанган Лейла Мамедбекова көөр хөөн чок хугбай думаалайны чээрби чылдарда-ла үзе соккаш, октаан болгаш Чөөн чүктүң херээженнериниң иштинден самолёттуң «дынын» туткаш, агаар делгеминче киискидипкен. Ынчаарда оон ат-сураа бүгү чуртка сурагжаан, бодунуң үези кыстар оон Лейланың эрес-дидим чоруунга чоргаарланып, магадап турганнар.

Азербайджан улустуң маадырлыг кызы бүгү чуртка 84-кү, а херээжен ужудукчуларның иштинден — ийиги парашютисчи болган. Эрес-маадырлыг чаңгыс чер чурттуунга тураскааткан шүлүкту Самед Вургун «Күш сен бе? Күш безин ындыг дидим эвес болгай!» деп сөстер-биле эгелеп бижээн.

Дээр, оон төрээн бажыны ышкаш, ужар чүүл — бүгү амыдыралының хереэ болган. Дөртен чыл дургузунда ужудукчу ажыл-чорудулгазының үезинде хөй муң оолдар, кыстарны агаар делгеминге кылыйтыр кылдыр ол өөреткен. А оон өөреникчилериниң өөреникчилери безин амгы үеде үнден дүрген ужар самолёттарны дээрниң бедиинге маадырлыг башкарып турар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының калыг-дошкун чылдарында аныяк дайынчыларны ужар чүүл флодунга белеткээр харыысалгалыг даалганы Л. Б. Мамедбековага хүлээндирген. Дайын чылдарының барык хөй хонуктарында ол чүгле аэродромга чурттап келген — бажынынче безин чанар шөлээн турбаан! Гитлержилерни чылча шапкан эрес-дидим дайынчыларны — 4.000 ужудукчуларны болгаш десант парашютисчилерин ол өөредип белеткээн.

Кайгамчык эрес ужудукчу коммунист Л. А. Мамедбекованың алдарлыг амыдыралчы оруун, ачы-хавыяаларын Төрээн чурттуң демдеглээн шаңналдарының аразында «Иениң медалының» I чергези база бар. Лейла Алескеровна алды уругларын өстүрген, кижизиткен. Улуг оглу Иридун — мурнакчы нефтижи. Дайын чылдарында ужар чүүлге турган. Рустам — Совет Армияга чээрби беш чыл бараан болган. Ам курлавырда офицер. Оон артканнары тайбың профессияларның кижилери болган.

Азербайджанның эң баштайгы херээжен ужудукчузу амгы үеде аныяктар ортузунга шериг-патриоттуг кижизидилге талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар.

В. МОРОЗКОВ,
СЭТА-ның корр.
Баку.

ЭДА ЛААННЫҢ «ЧАЙКАЗЫ»

Тартунуң авиаспорт клувунуң планерисчи кыстарының инструктор чокка ужудар баштайгы ужудуушкунун удуртуп эрттирери-биле ол хүн Эда Лаан чеде берген. Лаан — үш бриллиантылыг «Чайканың» бистиң чуртувуста кара чангыс эдилекчизи (үш бриллиантылыг «Чайка» — спорт мергежилиниң дээди демдээ).

— Адааргаваңар, кыстар. Мен харын силерге адаарган тур мен — деп, Эда чугаалаан. — Эң-не өөрүнчүг чүве чүл дээрге — бо болза бир дугаар ужудуушкун-дур. Силерниң бөгүнгү өөрүшкүңер кажан-даа уттундурбас...

Эданың спортчу намдары он беш чыл бурунгаар эгелээн.

Бичии турган-ла, херээженнерниң дээрге маадырлыг чоруктарының дугайында номнар номчааш, ужудукчу болурун ол шиитпирлеп алган. Ол күзелди боттандырарынга магаботту дадыктырары, эрес-дидим чорук, шуут-ла херээжен эвес аажылар болгаш өске-даа хөй чаа чаңчылдар негеттинер дээрзин ол билип турган. Ол бүгүнү чедип алыры-биле ужар чүүл спортунуң клувунга чеде берген.

Чүвени шала кылырынга ол чаңчыкпаан. Спорт-биле база-ла шыңгыы туттчу берген. Өөредилге төвүнге-даа, планедромга-даа кичээлдерге билигни ёзулуг тулюлунга чедир шиңгээдип ап турган. Оон түңнели — эң ховар таварылга — чааскаан күүсеткен баштайгы ужудуушкуннарының соонда ону ССРЭ-ниң шилиндек командазының составынга киирип каан.

1973 чылда хүннээректиг Болгарияга ол бодунуң кол рекордун тургускан: дээрже 8 километр 55 метр көдүрүлген. Ол үеге чедир чаңгыс-даа херээжен кижи планер-биле ындыг бедикче көдүрлүп үнмээн турган.

Чемпионнуң назынының 24 дугаар чылы чорупп турган. Олчаның сылдызы орай үнүп келбээн бе? Чок, орай эвес! Оон соонда безин Эда Лаан социалистиг чурттарның үш катап тулган чемпиону болган, дөрт катап — ССРЭ-ниң, ийи катап — Европаның. Ат-алдарның болгаш шаңналдарның артында — булут ындынга эрттирген үш муң ажыг шактар, бежен ажыг парашют-биле шурааашкыннар.

Чемпион-биле бистиң чугаалажып олурганывыс квартиразында бүгү-ле чүве оон хандыкшылын херечилеп турар: планерлер модельдери, бистиң Төрээн чуртувустуң спортчу ат-алдарын камгалаары-биле барып маргылдааларга киржип турганы аңгы-аңгы чурттарның суй-белектери.

Эданың ашаа Иллар Линк — Тартунуң авиаспорт клувунуң даргазы. Ол дуржулгалыг планерисчи болуп, Эданың инструктору турган. Ам-даа болза олар чаа спорт сезонунга кады белеткенип турарлар: хаактаашкын, эштиишкин, кичээлдер, белеткелдер. Оларның бичии оглу бар, чүвени канчап билир, ол база-ла планерисчи болу бээр чадавас.

...А Эданың өөреникчилери кыстар, бо чугааны бистер олардан эгеледивис, ол хүн кончуг эки белеткелдиин көргүскеннер.

Х. БОРИСОВА,
СЭТА-ның корр.

Гавананың автосептелге заводу — Кубаның машина тудуувуң чугула бүдүрүлгелериниң бирээзи. Заводту Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле 1964 чылда ажыглалга киирген.

Бүдүрүлге черниң ажылчыннары болгаш инженерлери Советтер чуртунуң амыдыралын ханызы-биле сонуурган. «ССРЭ-ниң дугайында» чүнү билир силер?» деп конкурска үргүлчү киржип турар.

ЧУРУКТА: ээлчеглиг конкурска херээжен ажылчыннар Хуана Кортино болгаш Мариэла Чавес Диас тиилекчилер болган.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Израиль эжелекчилериниң Барыын Бейрутка өлүрүкчүлерни үүлгедиглеринге удурланыышкынның массалыг митингизинге Чехословакияда өөренип турар палестин болгаш ливан студент уруглар база киришкен (чурукта). АКШ-тың Прагада элчин черниң бажыңының баарынга ол митинг болган. Израиль эжелекчилериниң араатанзыг үүлгедиглерин митингиниң киржикчилери ханызы-биле килеңнээн болгаш израиль агрессорларга Ак бажыңның шериг-политиктиг дузаламчызын шыңгыы буруу шапкан.

ЧТК—СЭТА-ның телефотозу.

КАЙГАМЧЫК ЧАС

Кайгамчыктыг даңгына час
Катап база эргип келди.
Мочургалар аян кирип,
Мончук салбаан чаза берди.
Хүннүң төлү чалыы уруг
Хүлүмзүрээн часты уткуп,
Сеткилиниң уран ырын
Сергек омак кожаңнап тур.

З. НАМЗЫРАЙ.

ЧАССЫП ЧОР МЕН

Ачам чазаан
Аттынган кавайымны
Ашаак бодум
Ам кээп бөгүн сактып ор
мен...
Сагыжымда,
Шатта кыштаг чуруттунду:
Кышкы кежээ
Кырлар ажыр бөрү улуп,
Каржы шуурган
Кара өөвүс силгип турда,
Корга бээр дээш,
Холдан салбайн, авам мени
Амыр-дыш чок
Аадып чайгап чеже орган?..
Эрткен үе !
Эргип келбес, ынчалза-даа,
Ам-даа чаш дег,
Авайымга чассып чор мен.

М. МАДОН.

ЧАС—ЧАРАШ КЫС

Шагның дөрт ээлчээнден Час—чараш-даа, чалыы-даа ышкаш сагындырар. Час—чараш кыстарның овур-хевирин олчаан дөзеп алганзыг. Ынчангаш Час—Чараш-кыс диве частырыг чок. Частың аажы-чаңы чаш уругларныы дег. Ооң орлан-шоваазы, сырты-лаалыг шырайындан чылыг хүлүмзүрүү хүннүң херелдери-биле хүнү бадыр ойнап кээр. Чаптанчыг чаш төл кестүп кээрге, аваларның ону ажаап-ла эгелээри дег, Чер иениң чылыг куспаанда Час—Чараш-кысче чайынныг Хүн саарлып турар алдын херелдерин саап-ла эгелээр. Чер болгаш Хүн иелерниң сеткип четпес чемгир, хоолулуг аа сүдүнден Час шактап эвес, а минуталап өзүп эгелээри-даа ол. Ооң чөргектери, кеткен хептери он-он, чүс-чүзү-биле чүзүн-бүрүн кылдыр солчуп кээр. Кыстың ак платьезин чоорту кылаңайнып, херелденип турар ак-көк торгуланчак апарган, аңаа хээлер чуруттунуп эгелээр. Чоогаларның ийлери, кадыр дагларның мээстери болгаш белдери чоон кара чаъш боор хуулар. Ол-бо карышкан өруктар безин уран угулзалар боор уругну каастаптар.

Өзүм бүрүзү өртемчейниң өңүн өскертиптер. Бора талдарның саргыл өңнүг, саглаңнашкан анай-хаактары, каранцылардан харап келген чула оттары дег шончалайлар сыргалар боор хуулар. Ие Черниң өөрүшкүден караанның чажы дамды суглар боор бүдденнежир. Ой-чикти кудуомак шылдын ырын ырлап дамырактар кыңгырадыр челиптер. Ооң соондан оюн эреп эдергенниг Час—Чараш-кыс чамбыдипти кезий салып ынай болур. Ол-ла бүгү оттуушкуннуң найыр-байыры дээрзин чанып келген куштарның чаңгыланган үннери, чазагларда чаш малдың шимээни, хөлдер, хемнерниң хөгжүмү, хову-шөлдерниң хомузунуң ыры каптагайны хайныктырган дег кайгадыптар.

Байырымныг частың башкы айы — март. Марттың сези — амыдыралдың чаякчылары — аваларның, угбаларның, дуңмаларның, кадайларывыстың база кыстарывыстың кайгамчык байырлалы. Марттың 8-зи — байырлал-биле, эргим херээженнер! деп, эн эки эриг күзээшкинни сөглээри безин эр кижилерге бедик аалдар. Ыдыкшылдыг болгаш хүндүткелдиг, ындыг эргим, ындыг ынанышытыг херээжен чонувуска чоргаарланыр бис. Оларның салым-чолу — бүгү кижи төрелгетенниң болгаш чер бөмбүрзээниң салым-чолу, келир үези.

Час — чалыы назын, салым-
чаяан, ынакшыл.
Час — чаагай чол, амыр-
тайбың, ажыл-иш.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

АЖЫКТЫГ-ДАА, ХӨГЛҮГ-ДАА

Аксы-Барлык салбырында кедээ Культура бажыңының чанында «Хозяюшка» клуб тургустунган. Ону столовая ажылдакчызы Татьяна Иргит удуртуп турар. Бөлгүмге агит-квартираларның чурттакчылары күзелдиг-биле киржип келген.

«Хозяюшканың» чурттакчы чонга дузазы улуг. Аңаа хлеб быжырарындан эгелээш, янзы-бүрү нарын чемнерни кылырын өөредир. Ол чемнерни кылырынга бүгү херек чүүлдерни боттары бажыңнарындан алгаш келир. Бөлгүмнүң киржикчилери өөренген чүүлдерин клубтуң делгелгезинге шылгадыр. Ындыг делгелгелерни байырлалдар хүннериниң кежээлеринге бараалгадыры чаңчыл апарган.

Делегейниң херээженнер хүнү — Март 8-ке база баш бурунгаар белеткенген. Бөгүн тыва болгаш орус чемнерниң дээжизин столдарга салганнар. Боова, хуужуур, буска бызырган янзы-бүрү чемнер, салаттар столдарны ээлепкен. «Уран холдар» бөлгүмнүң киржикчилери арган, дааран болгаш ыяштан, даштан кылган ажылдарын делгээннер.

Суурда организациялар аразында бот-тывангыр уран чүүл көрүлдези кидин түлүк. Бо байырлалга суггатчылар звенозу талантызын бараалгаткан. Херээженнер ортузунга шашки маргылдаазы организастаан. Улус ажыл-агыйының хөй янзы адырында мурнакчы херээженнерни шаңнап, мактаан. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, байырлал ажыктыг болгаш хөглүг эртип турар.

С. ЧООДУ.
Барын-Хемчик район.

Бичии уруглар—кончуг сонуургак. Янзы-бүрү үнүштерни, өң-баазын чечектерни, бойдустуң ында-хаая болгулай бээр болуушкуннарын сонуургап көрүкээр, а харын ол-ла бүгүнү шуут барып тудуп суйбакаар. Оът-сигенде бичии ышкап кылаңнашкан шалыңга салааларын дегаиксээр; чап-чаа чаап келген чаъсты, харны бичии чаштар байырлал дег уткуп ап, бичии адыштары-биле доскулаан тургулаар.

А бо чурукта чашты көрүңер даан. Кышкы арганың кылын харын сүзүп, арыг агаарын тынып, омак-сергек ойнап хөглеп чор. Ах, чаражын!

В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотозу.

ӨӨРҮШКҮНҮҢ КАРАК ЧАЖЫ

— Бистиң үш киживис дүүн ажыл сөөлүнде эдержип алгаш кылаштажып чораан чүве. Бөгүн база-ла холдарындан тутчур чыгыы кожа-кожа базып бар чытканын көрдүм. Кандыг-бир чүвени хайындырар дээш ынчап турган эвес ыйнаан?

Шайлап олурган үш аныяк херээженниң эң улуу Шивитмаа ынча дээрге өске ийизи аяктарын стол кырынга салып кааш, арыннарынче удурдедир көрүшкеш, кезек када ыыт чок барганнар.

— Үш эр кижи чыглып алгаш, кады базып чоруп турар болза, оон эки чүү үнер боор, билдиңгир чүве ышкажыл. Улуг байыр база кел чыдар болгай, хыналданы дыңзыт-пас болза, арай сараалыг хире-дир — деп, Клава сагалдаан.

— Ашаам-на дээш Андрейге болушпас мен, чамдыкта база хоржок эш болдур эвеспе — деп, Херелмаа немеп каан.

Хыналданы күштелдирер, хайгааралды уламчылаар. Кежээниң-не кым чүнү көргенин, билгенин Шивитмаа сугга келгеш, чугаалаар кылдыр дугурушкан. Ашактарын сезиг алындырбазы-биле оларга кандыг-даа анчыг сөстер чугаалап болбас кылдыр сүмелешкен.

Даартазында чыглып келгеннер. Көрген, билген чүүдаа чок болган. Ооң кадында Шивитмааның ашаа механик Севээн бажыңында дем-не чанып келген дүште чок сочуннар номчаан чыткан.

— Багай ашактарывысты хей черге арагалаар деп карзып турар улус эвес бис ыйнаан. Аксында чыт безин чогул — деп, Шивитмаа бодунуң буруузун эпчоксунуп билинген чүве дег сымыраныы чугаалаан. Бистиң улустарывыс база көңгүс аңаа чорду деп эштери улашкан.

— Кадайларының доскут бодалдарын олар домей-ле билир эвес, ажырбас оң, улуг муңгаравааңар — деп, Шивитмаа хөөрээн. — Алган ашаан кижи боду карактавас, кадагалавас болза кым кадагалаар боор. Серемчиде хорамча чок. Ашактарның кошкак чери чок деп болбас: ажыг арага бажын төөредип болур, аныяк кыстар чүрээн кудудуп болур...

Севээн кухняга кирип кээрге, чугааның уу өскерли берген. Шивитмаа ашаанга чем салып бергеш, эштерин эргий көргеш:

— Чугаа кевүдээн, аскак хой ыраар деп барды, уруглар. Ажыл-агый деп чүве бар болгай, барып шимченип турбас болза болур бе? — дээш, караан баскаш, туруп келген.

Үш хонган соонда, Севээн сугга Клава биле Херелмаа бо чедип келгеннер. Шивитмаа эштерин чаңчыл ёзугаар столче чалап, шайын куда берген.

— Көрген чүвең Шивитмаага хөөреп бер, че! — деп, Клава аякка эриннерин безин дээспейн чугаалаан. — Шайны ооң соонда ишкей-ле бис.

Херелмаа эпчоксунган хевирлиг эгиннерин кыскылааш, бирде Клаваже, бирде Шивитмааже көргүлээн. Ооң соонда шайлыг аяан шала ыңай идип кааш, эгелээн:

— Дүүн көөрүмге, үш киживис база эдержип алган кудумчулап базып бар чыткан. Бистиң кичээнгейивисти удудуп каапкаш, ам-на арагалаары бо-дур деп бодааш, соондан шала ырак бараанпап базып-ла кагдым эвеспе. Оон чүү болган деп, уруглар? Универмагче-ле кирип кагдылар. Эжик аксынга бир уруг-биле катчып алдылар ийин оң. Магазинде улус хөй-ле болгай, мени кайып көөр боор дээш, дидими-биле базып кире бердим. Плащтар садар салбырда улузум бо тур эвеспе. Демги уругну көөрүмге, сүт магазининиң кассири Айлаана болду. Сээң Севээниң бир кедергей чараш плащты ол уругга кедиргеш, көрүнчүк мурнунга ол-бо долгандыр кайгап шаг болган дивес сен бе! Кылыым хайнып келген, халып баргаш, Айлааның эктинден ол плащты ушта соп алыксаам кээп турган. Арай боорда туттунуп алгаш, хайгааралым уламчылап тур мен он: Севээн кассага баргаш, кармаңындан акшазының хавын ужулгаш, плаштың өртээн төлеп кааш, дөртээлээн эдержип алгаш, үнүп чоруп каапкан. Мен база соондан далажыпкан мен. Ынчалза-даа платье садар салбырга улуг оочур көрүп кааш, ында чүнү садып турарын айтырып чыдар арамда, улузум ис чок чиде берген болган.

— Шып-ла шыпшың барган, Шивитмаа оң холу-биле кастының дырбаан.

— Черле харын сагыжым эндевейн турган. Олар бирээни хайындырып эгелээни ол. Ашактарны аңаа салыптар болза, бажы-биле кылаштай бээр деп чугаалаар ышкажык мен. Севээнни бөгүнден эгелээш, бажыңымче кирбес мен. Белек садып берип турган кассиринге баар ыйнаан. Херек чок чүвени ана!

Хорадаанындан ооң үнү сиринейнип, чамдыкта үзүктелип берип турган. Ам бир өгбүлениң туружу кошкан. Бугалып бар чыдарын Клава-биле Херелмаа билип, хей-ле чугаалай бергенивис ол ирги деп бүдүү иштинде бодап кааннар. Ам канчаар, состудедир эгидер арга бар эвес, ылым-чылым апарган олурганнар.

— Чаа огленген оол, кыс байтыгай чалым хая-даа чарлы бээр чүве ыйнаан. Караан суун кылаш кылба, эжим! Оон оюнда оон артык эштеп тып-ла алгай сен — деп, Клава оожум чугаалаан.

— Ол шын. Мени-даа ашаам каапса тоовас мен. Кижи чоргаар болур болбазыкпе. Бергези харын бергеле ыйнаан. Ынчалза-даа шыдап эртер апаар — деп, Херелмаа улашкан.

Өрээл ишти база катап ыржым барган. Аяктарда кудуп каан шай хевээр турган.

— Ой, көрүңер даав! — дээн үнден Шивитмаа сырбаш дээн. Клава холу-биле сонгаже айыткан. Андрейниң көк херектээжин Шивитмаа шала-була көрүп четтиккен. Ол аразында эжик ажыттынган соонда чарылбас үш эжишки эдержип алган бо кирип келген. Шивитмаа удуур өрээлче караш дээн.

— Дугурушканывыс ёзугаар бо байырлалды бистиң бажыңывыска кады эрттирер бис але? — деп, Севээн хөөрээн. — Бир-тээ, кадайларывыс шупту мында болганда демги чүвелеривисти мападып шыладып турбайн туттунтар-дыр.

Клавага кызыл кофта, Херелмаага хүрең платье, Шивитмаага көк плащ — шупту белектерни делгей салыпкан.

— Шивит, биске белектер эккелген, дүрген бээр кел! — деп, Клава-биле Херелмаа барык хары угда кыйгырган. Шивитмаа оожум кылаштап үнүп келген: карактарында чаштар бары илдең болган.

— Мээң Шивидим дээрге хеңзиг чүвээ өөрүүр, а өөрээнде ыглаар чаңныг кижи боор! — дээш, Севээн кадайын куспактааш, оозунуң чараш арнын аржыылы-биле чоткаш, белээн сунган. — Дугаары черле ажырбас боор, сээң биле кара чаңгыс дурт сынныг уругга кедирип тургаш алган мен...

Клава биле Херелмаа хөглүг каттыржып эгелээн. Шивитмаа база чиндинейни берген. Өскелери каткының чүгэ үнгенин билбээн-даа болза, ала-чайгаар чир-шоң дүшкен...

В. МОНГУШ.

АЖЫКТЫГ СҮМЕЛЕР

Картофельден кылган чемни кым-чиксевес боор. Хайындырган, үске быжырган, отка өрттеткен картофель кайы хире эки ийик. Элбек аъш-чем аразындан картофельдиг чем салбаан столду белен-не тыппас бис. Картофельден чамдык чем аймаан кылырып көрээлиңер.

КОТЛЕТАЛАР

Картофельдиң картын аштааш, сугга хайындырар. Ооң соонда суун сыскан төккеш, пюре кылырда дег чуура идип алыр. Соогалак пюреже дагаа чуургазын үске хааргаш кулчаны немээр болгаш экидир холуй булгааш, котлеталар кылдыр кескилээр.

Котлеталарны далган азы хоюг сухарилер-биле бызааш, даштын саргаргыже хаарыптар. Белен котлеталарны столга салыр мурнунда сметаналааш чиир.

Ындыг котлеталарны белеткээрде 8—10 хире картофель, 2 дагаа чуургазы, ийи омааш хире далган азы хоюг сухари, бир кулча, 3—4 омааш маргарин, чартык стакан сметана, дус херек.

ДАГАА ЧУУРГАЛАП БЫЖЫРГАН КАРТОФЕЛЬ

Хайындырган картофельдиң суун төккеш, эът тыртар машинага изиг-биле тыртыптар. Белен пюрени кастрюльга салгаш, дус, маргарин немээр болгаш холуштур булгаар, изиг сүт кудар. Үстүг изиг сковородкага ол пюрени ойбактарлыг кылдыр салгаш, дагаа чуургазын дузап, перецтээш, өлче аксыр.

Пюрениң кырындан сметана-биле чаггаш, духовкага быжырар.

Маңаа 10 хире картофель, чартык стакан сүт, дөрт омааш сметана, алды дагаа чуургазы, дус, перец херек.

ХУУЖУУРЛАР

Чуп каапкан ристи дустуг сугга ойунде кылдыр хайындырар. Шүүп алган рисче эриг үстү, дооран каан дагаа чуургазын холааш, дузаар. Ооң соонда быжырар.

Бир стакан риске: үш дагаа чуургазы, 2—3 омааш үс азы маргарин, дус херегледтинер.

НОГААН КУЛЧАЛЫГ

Хээп каан ногаан кулчаны үс-биле холуп алыр. Ооң соонда бичеледир дооран дагаа чуургазы-биле кады холааш, дузап алыр. Бир дагаа чуургазын чигге холуур.

300 грамм ногаан кулчагала 2 омааш үс азы маргарин, 5—6 дагаа чуургазы, дус херек.

КАРТОШКАЛЫГ

Дустуг сугга хайындырган картофельди эът тыртар машинага изиг-биле тыртыптар. Ооң соонда аңаа кулча, үс, чиг дагаа чуургазы, дус немээш, холуй булгаар.

Чартык кг. картофельге ийи кулча, 2 омааш үс, 2 дагаа чуургазы, дус херек.

БАЙЫРЛЫГ, КЫШ! ЭКИИ, ЧАС!

Март 6-да кыш үдээр дугайында чарлал хоорайга ооң мурнунда-ла дыңналган. Ынчалза-даа агаар-бойдустуң сөөлгү хонуктарда байдалы соок кышты үдетпес, ам-даа ооң эргезин долу ажыглаар боп ышкаш, хүндүс безин соокту элээн тудупкан.

Бурунгу хүн эртенги шактарда Кызылдың агаары өске хүннерден ылгалбаан. Арай сооксумаар, ой-өйде чыварлап каап турган. Чогум кышты үдээр шак чоокшулап келгенде, ол элээн «чымчай» берген. Чылыг хүнну ажыглаап кызылчылар хоорайның Н. Гастелло аттыг парыгынче кирер кол көвүрүгнүң чанында дош кырында чүс-чүзү-биле чыглып келген.

Кыш үдээриниң шагы четпээн-даа болза, дошка байырлал шинчи кире берген. Хөгжүм чаңгыланган, изиг шайны, блиннерни, хооргая эътти каас хептиг садыгжылар келгеннерге сада берген. Үлетпүр бараанпарының магазиннери база чыдып калбаан. Чаңын кедер хептерин чонга сада берген.

Дүштекиниң он ийи шак. Дош кырында кылып каан сценага Соок-ирей үнүп кээп, чыылганнарга байыр чедирген. Чылыг частың ону халап келгенин ол чугаалавышаан, байырлашкан. Уругларның бир тоолунуң маадыры — соок кыштың талалакчызы Шулбус-кадай сценага үнүп кээп, кыңкыргылап, частың келиринге удурланып, кышты ам-даа тергиидедикеен, коргунчуу-биле самнагылаан. Ынчалза-даа ырак эвесте час кел чыдар сураг дыңналып кээрге, ол дүжүп берген.

Бо бүгү күүселделер чүгле чаштарның эвес, улуг кижилерниң безин сонуургалын хаара туткан. Кижи бүрүзү Шулбус-кадайның дүжүп бергенинге өөрүп, частың келирин четтикпейн манап турган. Орус улустуң тоолунуң үш маадыры база келген, оларның аразынга Өскүс-оол костүп келирге, дош кырында турганнар алгыш часкаан.

Янзы-бүрү каас хептер кеткен аныяк кыстар ырлажып, шүлүктевишаан, эрткен кышты, ол ышкаш эрткен чылдагы чедиишкиннерге доктаап, чылыг часты алганнар. Массалыг оюннар, янзы-бүрү аттракционнар эгелээн. Дош кырында хос булуң чок. Бир черде чагы дээрже дүндүүштелген, өскезинде аргамчы октаан, үшкүзүнде — ыяш хирээлээн...

Сценага частың костүп келгени-биле кады шынап-ла чылыг хүн Кызылга хүннеп келген. «Чагыг ёзугаар чүве-биле домей аа» дижип, келгеннер магадааннар. Хүнүң караа чидип, дөң чыткан харны бичии-ле үениң дургузунда карандылай берген. Бажыңнар кырындан дамдылар далашты аажок шуужуп баткан...

Паркта оюн-тоглаа кидин түлүк. Чыылганнарның хөй кезиниң кичээнгейи чаңчыл болган чагы бажында. Аңаа эң баштай гитара азып каан. Гитарага чедер дээш дыка хөй кижи дап берген. Чедиишкин чок. Чагының ортузунга чедер-даа кижи бар, четпес-даа кижи бар. Чаа-ла үнүп бар чораш, дедир куй буруп бадып-даа кээр. Кымна ону чедип алыр ирги? Сөөлзүредир ынаар үнер кижи барык тывылбастай бээрге, комиссия кежигүннери чагы бажында шаңналды солушкан. Гитара орнунга транзистор халаңайны берген. Ынаар база семээннер хөй болган. Узун-шырак дурт-сынныг, алыс боду сиирэш аныяк эр чагыже ылгыны аажок үнүп каан. «Бо-даа аңаа чеде бээр боор» деп чыылганнар дораан чугаалажы берген. Ынчалза-даа кордакчы чагының ортузунга четкеш, арай харыксырап, доктаай бээрге, турган кижилер сагыш човап үнген. «Дүжүп бербе, бичии-ле чүткүзүңзе, чеде бээр сен!» дижип, ону хей-аът кииргеннер. Демги кижи кезек дыштанып чоруй, катап-ла эрестии-биле үнүп каарга, сагыш аарып турганнар оожургай бергеннер.

Хей-ле экер-эрес эрлерниң үнүп чадап каан чагызының бажынче бир дугаарында Кызылдың аалчызы — Ак-Довурак хоорайдан келген Исмаил Магомедов үнүп шыдаан. Ол транзисторну белек кылдыр алгаш чанар.

Чагы бажынче орук ажыттынган. Даразында шаңналдарны «Росводпром» трестиниң демир-бетон кылыглар заводунуң ажылчыны Михаил Вильвер, кооперация училищезиниң мастери Анатолий Иргит болгаш өскелер-даа чаалап ап эгелээннер.

Чылыг часты уткаан кызылчыларның оюн-тоглаазы орайга чедир үргүлчүлээн.

Д. ЧЫДЫМ.

ЧУРУКТАРДА: Кышты Кызылда үдеп турганы.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

Бөгүн чүү болурул?

Паркка — теннис, бильярд, шыдыраа залдары 10 шактан 22 шакка, хаак баазазы 11 шактан 18 шакка чедир ажылдаар.

«Енисей» КБ—«Че-ве, уруглар!». Темалыг кежээ — 19 шак 30 мин.

«Колос» КБ—Танцы кежээзи «Ырлап, танцылаалы» — 19 шакта.

Ипподром—Аът спортунуң маргылдаалары — 10 шакта.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

ТВ

МАРТ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.35—Эртенги гимнастика. 8.50—Кадыда — найыралдыг өг-бүле. 9.20—Бөгүн Делегейниң херээженнер хүнү. 10.05—«Бистиң аваларывыска байыр». 10.35 —Неделяның спорту. 11.05— — «Хуулгаазынныг билзек». Мультфильм. 11.25— «Аас-кежиимниң дугайында ийи чечен чугаа». 11.50 — «Часкы аялгалар». 12.20 — «Суббота болгаш воскресенье». Уран-чечен телефильм. 12.40 — «Москвичка». 14.10 — «Шүлүглелдиг композиция. «Херээженнерге ынакшыл-биле». 14.35—БАМ-че чоруткан беш чагаа хавы. 15.20 — «Цирк даңгыназы». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялар. 17.45—«Кино аян-чорукчуларының клуву». 18.45 — «Ак-көк отчугаш». 19.30—19.45 —Чапсар. 19.45 — «Ак-көк отчугаштың» уланчызы. 21.00— «Үе». 21.35—Фильм-концерт. 22.40—22.50 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— Улустуң хөгжүм херекселдери. Доошулуур. 15.05 — Делегейниң херээженнер хүнүнге холбаштырган документалдыг фильмнер. 15.55—Баскетболга эр улустуң ССРЭ чемпионады. 16.35—«Че-ве, кыстар!». 18.25 — «Совет херээженнер» журналдың шаңналы дээш сугга эштир маргылдаа. 18.50 — «Эрлер». Уран-чечен фильм. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — ССРЭ-ниң чурулга академиязының 225 чылынга холбаштырган чурук делгелгези. 21.00—«Үе». 21.35 —22.45 — «Өскен уруглар». Уран-чечен фильм.

агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы дүне — 24—29, чамдык районнарга — 15—20 градус соок болур.

Хүндүс агаарның температуразы 5—10 градус соок болур. Автоосруктарга кестүрү эки.

Кызылга шокар булуттаар, хаттың күжү кошкак. Дүне агаарның температуразы 27—29, а хүндүс — 6—8 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАРТ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кавказка туттурган кыс азы Шуриктиң чаа ужуралдары» 10.00, «Ажыт-чажыт чок чүрек» 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 3 чаа кинохыңдыы 9.15, 12.20, «Аладдинниң илбичи лампазы» 11.40, 13.45, 15.25, «Идегелдерниң хемчээли» 17.05, «Бодунуң күзээни-биле ынакшый берген» 18.45, 20.35 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Кара даг» 10.30, «Бир-ле черде сыгырга ыглап тур» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ак флюгер» 14.00, «36—80 дөрбелчиңге болган таварылга» 15.30, 17.30 (узаткан) шактарда.

МАРТ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Сээң ынакшылың» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Өскениң бежи» 9.10, 13.30, «Тоолдар улажып-ла турган» деп кинохлуб 10.40, 15.00, «Ажыт-чажыт чок чүрек» 16.40, 18.35, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынакшылдың чарлыышкынның ырызы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ТЕАТР

Хөгжүм-шии театрынга — «АВАМНЫҢ АК ПЛАТЬЕЗИ» деп шии. Эгелээри—19.30 мин.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3

Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 8-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун кезбейн баарганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 440.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00236.